

Motion till riksdagen

1988/89:Jo736

av Bengt Westerberg m.fl. (fp)

Naturvården

Inledning

Änglamark kallade Evert Taube den – naturen som vi fått överta från tidigare generationer, som vi förvaltar och som vi skall lämna vidare.

Frågan är i vilket skick vi överlämnar den. Hur mycket vi har exploaterat och hur mycket av det orörda och ursprungliga vi bevarar.

Vår generation har större tekniska möjligheter än någon före oss att skövla och förstöra. Att förvandla älvar till öppna, livlösa sår i landskapet. Att förvandla ett omväxlande och artrikt skogslandskap till föga mer än en samling träd i väntan på avverkning. Att utplåna hela ekosystem och därmed de växt- och djurarter som är delar av dem.

Men vi har också större kunskap och möjligheter att skydda, bevara och återställa. Ett större medvetande om riskerna. Ett starkare opinionstryck för omsorg om miljön, inte minst tack vare det omfattande ideella naturvårdsarbetet vars betydelse knappast kan överskattas.

Naturvård handlar om friluftsliv och rekreation men framför allt om ett ansvar för framtiden för den natur vi har att förvalta.

Vi ställer med all rätt bestämda krav på andra nationer att de skall bevara sin unika natur bl.a. de tropiska regnskogarna till kommande generationer. Detta arbete bör vidareutvecklas. I det internationella samarbetet bör vi t.ex. verka för att Antarktis skyddas som naturpark och för effektiva miljöinsatser inom ramen för FN. Vår egen biståndspolitik bör i högre grad än i dag användas för skydd av unik och orörd natur.

Men samma krav som vi ställer på andra nationer skall vi ställa på oss själva. Vi måste leva som vi lär. Hotade arter skall värnas inte bara i tropiska regnskogar utan också i fjällnära barrskogar. Unika naturområden bör sparas för framtiden inte bara i avlägsna och för oss exotiska trakter utan också i den norrländska fjällvärlden och i mellansvenska skärgårdsområden, i urskogen och våtmarkerna över hela landet.

Den svenska naturvårdspolitiken är otillräcklig. Åtskilligt har visserligen gjorts de senaste 20–30 åren. Vi har fått en naturvårdslag och en starkare offentlig miljöadministration. Vi har fått en fysisk riksplanering och senare en naturresurslag som gör att miljöns ställning i avvägningar mellan olika intressen stärkts. Vi har successivt fått skärpta regler om hänsyn till naturvården inom olika samhällssektorer.

Men samtidigt kan vi skönja tre andra utvecklingstendenser.

Den ena är att naturvården kämpar en hopplös kamp mot klockan.

Urskogar avverkas snabbare än bevarandeanslagen räcker och skyddsbesluten hinner med. På en del områden ligger även inventeringsarbetena efter. De personella resurserna har varit otillräckliga liksom de anslag som erfordrats för att skydda oersättliga områden.

Ibland har insatser för naturvården uppfattats som en "lyx" som vi får ägna oss åt när andra viktiga miljöåtgärder är genomförda.

Den andra är att respekten för naturvårdsbeslut som skulle vara långsiktiga urholkas. Nationalparker som Stora Sjöfallet och Abisko drabbas av ingrepp. Älvar som avsatts för framtiden förlorar sitt skydd. Företag planerar för ingrepp i skyddade vattendrag.

Den tredje är att hoten mot många värdefulla naturtyper, ofta hemvist för sällsynta arter, ökar. Inte sällan har statliga åtgärder som beslutats utan miljökonsekvensanalys bidragit.

Enligt folkpartiets mening måste naturvården nu få ökad tyngd i samhällsplaneringen. Kortsiktiga sysselsättnings- och exploateringsintressen måste oftare än hittills få vika för naturvårdens krav.

Vi behöver ekonomisk tillväxt inte minst för att kunna sätta av ännu större resurser för natur- och miljövårdande insatser. Men det är en missuppfattning att tro att en ökad tillväxt behöver nås på bekostnad av vår värdefullaste natur. att den kräver skövlande älvar och nedhuggna urskogar. En långsiktigt hållbar ekonomisk utveckling förutsätter tvärtom ett ansvarsfullt utnyttjande av våra naturresurser i stället för rovdrift. Vi vet också att det är i tider av ekonomisk stagnation som viktiga budgetanslag hotas mest och krav på exploatering av känsliga områden har lättast att vinna gehör.

Ekonomi betyder hushållning. Vi måste lära oss att hushålla inte bara med våra ekonomiska resurser utan också med älvar och skogar, med växt- och djurarter, med hagar och våtmarker. I naturen måste vi lära oss att betrakta oss själva som förvaltare, inte som konsumenter.

I motionen tar vi upp några av de mest angelägna naturvårdsproblemen och föreslår lösningar. Många av de frågor som behandlas rör fjällvärlden, dess älvar, barrskogar och orörda vildmark. Det beror på att de tillhör den mest skyddsvärda natur vi har förmånen att ha tillgång till i Sverige. Men naturvården gäller hela landet och den måste också bedrivas i den lilla skalan.

Ny naturvårdslag

Som Svenska naturskyddsföreningen visat i sitt förslag till ny naturskyddslag har den nuvarande naturvårdslagen betydande brister. Det gäller bl.a. den låga ambitionsnivån med otillräckliga kravregler, svårigheter att med hjälp av lagen tillgodose behovet av skydd för växt- och djurarter, skyddsinstitutet naturvårdsområde som visat sig svårt att tillämpa och samrådsförfarandet som visat sig uddlöst, främst genom att ett ingrepp inte kan stoppas helt.

Till detta kommer de från naturvårdssynpunkt olyckliga ändringarna av ersättningsbestämmelserna som är en följd av PBL-överenskommelsen mellan centern och socialdemokraterna. Därigenom försvagas naturvårdshänsynen i jord- och skogsbruk vilket ökar behovet av att använda naturvårdslagens skyddsinstitut. På detta sätt kan dock inte försämringarna för naturvården ens tillnärmelsevis kompenseras.

Den samlade utredning om en samordnad miljölagstiftning som folkpartiet föreslår i en annan motion bör särskilt pröva om det inte finns skäl att göra en tydligare boskillnad mellan naturområden som skall sparas främst av hänsyn till flora och fauna och sådana som skall bevaras av hänsyn till friluftsliv och rekreation. Eftersom inrättandet av en nationalpark ofta medför "exploatering" av området som turistattraktion kan syftet med skyddet motverkas.

För att underlätta för människor att ta hänsyn till områden som skyddats kan en ny terminologi införas där nationalreservat respektive naturreservat är begrepp för områden som skyddar flora och fauna inom ett område på riksnivå respektive regional nivå. På samma sätt kan områden på riksnivå respektive regional nivå som inrättas för rekreation kallas nationalpark respektive naturpark. Det kan övervägas om dessa områden skall regleras i annan lag än naturvårdslagen. Den närmare utformningen bör övervägas av den utredning som folkpartiet föreslår.

Naturvård i fjällen

I fjällvärlden finns landets mest värdefulla naturområden med bl.a. vildmarks-karaktär, alpina glaciärområden, högproduktiva älvdalar, urskogar och hedområden med rik flora. Området är genom sin storlek, sin relativa orördhet och sina naturvärden unikt i Europa. Fjällvärlden erbjuder också utomordentliga rekreations- och turistvärden såväl sommar- som vintertid. Fjällområdet är därtill en bas för rennäringen.

På olika sätt har statsmakterna sökt skydda fjällvärlden mot exploatering. Redan i seklets början avsattes nationalparker. Ytterligare parker har tillkommit senare. Sarek-Padjelanta-Stora Sjöfallet är ett av världens största sammanhängande skyddade områden. Genom den fysiska riksplaneringen och den nya naturresurslagen har även andra delar av fjällen givits ett visst om än osäkert skydd, bl.a. genom att obrutna fjällområden avgränsats.

I praktiken är det dock inte lika väl beställt. Den nya naturresurslagen medger att mineralutvinning sker även i områden som åtnjuter särskilt skydd mot exploateringsföretag. Bestämmelsen bör utgå ur lagen.

Inte ens nationalparksskyddet – d.v.s. utfästelsen att till kommande generationer spara särskilt värdefulla naturtyper – har visat sig hållbart. I Stora Sjöfallets nationalpark har flagranta ingrepp och gränsändringar skett vid en rad tillfällen för att möjliggöra vattenkraftsutbyggnad. Omfattande vägbyggen har också utförts. Abisko nationalpark genombryts av den s.k. Norgevägen. Riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen har visat sig mycket tänjbara så snart de ställts mot mer konkreta krav från skogsbruket eller på utbyggnad av fritidshus och vägar. Det finns en rad hot av detta slag även mot de mest skyddsvärda fjällområdena. Skyddet har inte hindrat planer på vattenkraftsutbyggnad, ytterligare vägdragningar och prospektering efter malm och mineraler. Sådan exploatering drabbar också rennäringen.

Det är nödvändigt att ge det svenska fjällområdet ett bättre och mer varaktigt skydd mot exploatering. Området innehåller värden som måste bevaras för naturvård och för kommande generationer men också göras tillgängliga för fler människor.

Planering och skydd

Mot. 1988/89

Jo736

Naturvårdsverket lade 1986 fram en ambitiös fjällutredning, där bl.a. naturvärden och förutsättningar för turism redovisas. Det finns nu underlag för en plan för skydd av fjällområdet. Det är angeläget att riksdagen snarast får ta ställning till en sådan plan. Därmed skulle en rad hot om exploatering kunna undanröjas. Det är anmärkningsvärt att ett sådant förslag ännu inte har framlagts av regeringen.

Vissa beslut bör dock kunna fattas utan att en fjällplan avvaktas.

Nationalparker bör i ett första steg inrättas kring Sjaunja och Taavavuoma i Norrbottens län samt i Rogenområdet i Jämtlands och Kopparbergs län. Dessa områdens värden är så klart dokumenterade att det inte finns anledning att avvakta ytterligare utredningar.

Vi har tidigare föreslagit att en nationalpark bildas kring myrområdet *Sjaunja*. Detta område saknar motstycke i Europa. Det är av oerhörd vikt bl.a. för många fågelarter som är beroende av ostörda häckningslokaler.

Sjaunja är hotat trots att området nyligen avsattes som naturreservat. Tillstånd har givits för mineralprospektering. Redan en sådan skadar området. Skulle man finna brytningsvärda tillgångar blir givetvis trycket på exploatering oerhört starkt. Endast det mer omfattande skydd som nationalparksinstitutet innebär kan förhindra exploatering och annan påverkan som skadar den känsliga miljön i Sjaunjaområdet. Genom att göra området till nationalpark skulle alla malmbrytningsplaner slutgiltigt kunna stoppas.

Taavavuoma norr om Kiruna har en mycket säregen natur med s.k. palsmyrar, som är av stort vetenskapligt intresse. Palsarna är kullar med evig tjäle och tycks till stor del ha kommit till i slutet av bronsåldern och i början av järnåldern, då klimatet var bistrare än nu. Det handlar alltså om formationer som är tusentals år gamla. Men de kan lätt förstöras av vädrets makter om de utsätts för skada genom eldning eller oförsiktig framfart med snöskoter.

Rogenområdet är ett särpräglat naturområde i den södra delen av fjällvärlden. Det saknar motsvarighet i Europa bortsett från angränsande områden i Norge, som redan gjorts till nationalpark. I området finns glesa urskogsartade barrskogar och blockmarker. Av särskilt intresse är s.k. rogenmorän, drumliner och rullstensåsar. Det är också en tillflykt för hotade djurarter. Rogenområdet har i naturvårdsverkets fjällutredning föreslagits som nationalpark men något förslag från regeringen har inte kommit. Riksdagen bör även här ta initiativ.

Ytterligare nationalparker bör inrättas i samband med ställningstagande till den av oss föreslagna planen, t.ex. Vindelfjällens naturreservat. Likaså bör fler områden kunna skyddas som naturreservat.

Skyddet för våra värdefullaste naturområden handlar inte bara om att inrätta nya nationalparker.

Skylden "nationalpark" är till för att vi skall påminnas om att här finns någonting som är omistligt. De vägar, kraftverk, dammar och kraftledningar som nu finns att se i Stora Sjöfallets nationalpark representerar inga naturvärden.

Delar av nuvarande Stora Sjöfallets nationalpark som fortfarande har ett stort skyddsvärde, främst söder om sjön Akkajaure, bör införlivas med

intelligande Sareks nationalpark. Andra områden i de nordöstra delarna av den nuvarande parken bör slås ihop med en ny nationalpark i Sjaunjaområdet.

Det måste med skärpa understrykas att ett beslut om inrättande av nationalpark innebär att ingen exploatering får ske, något som också riksdagen vid flera tillfällen slagit fast. Vi vill i detta sammanhang understryka vikten av tillsyn i nationalparker och även naturreservat.

De obrutna fjällområdena har haft ett visst skydd genom riktlinjer i den fysiska riksplaneringen. Genom den nya naturresurslagen urholkas detta skydd markant. Därför måste samtliga dessa områden i stället skyddas med stöd av naturvårdslagen.

Fjällskogarna

De fjällnära barrskogarna är unika inte bara för att de rymmer stora urskogsområden utan också för att de utgör en sammanhängande relativt orörd miljö, där hotade arter som havsörn och kungsörn kan leva vidare. Enligt naturvårdsverket saknar de motsvarighet i Europa utanför Sovjetunionen. Verket understryker att kombinationen av oreglerade vattendrag och sjöar, opåverkade myrar, fjällhedar och barrskogar är en viktig förutsättning för många arters överlevnad.

Under första halvan av 1980-talet drog domänverket på allvar upp med sitt storskaliga skogsbruk i detta område. De metoder som då användes var tveklöst mycket långtgående. Väldiga kalhyggen togs upp. Samerna fick se hur förutsättningarna för renskötsel kullkastades bl. a. när de hänglavar som renarna behöver som föda försvann med skogen. Naturvårdare såg hur hoten mot en serie urskogar av högsta skyddsvärde blev akut. Klimatforskare ifrågasatte om det verkligen är försvarbart att avverka skog på de höjder där den klimatförsämring vi bedöms vara inne i kan göra det omöjligt att få upp ny skog.

Skogsstyrelsen har senare tvingats stoppa planteringen av den kanadensiska contortatallen i dessa områden eftersom den drabbats av allvarliga svampangrepp.

Frågan om de finaste urskogarnas framtid hanterades på ett lika typiskt som orimligt sätt. Två statliga verk, domänverket och naturvårdsverket, träffade en kompromiss. Naturvården fick bevara 22 000 ha medan domänverket fick ta hand om 12 000 ha. Om tre områden kunde man inte enas. De skyddades efter beslut av regeringen. Några av våra mest skyddsvärda områden, även med europeiska mått mätt, där djur- och växtlivet kunnat utvecklas ostört under århundraden förstörs alltså efter en uppgörelse mellan två statliga verk.

Det politiska beslut som riksdagen senare fattade 1985 om återhållsamhet med skogsbruk i de fjällnära områdena har visat sig vara otillräckligt. De konflikter som tidigare förekom kvarstår till stor del efter riksdagens beslut om de fjällnära skogarna. Inte heller är det tillräckligt att domänverket avsatt ett stort domänreservat längs fjällkedjan. Även verket erkänner att det främst rymmer områden som – av ekonomiska skäl – ändå aldrig skulle kommit i fråga för avverkning.

Skogsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för fjällskogarna har nu gällt i tre år och den samordnade markanvändningsplaneringen är avslutad i ett antal kommuner. Det är nu motiverat med en "utvärdering" av vad riksdagsbeslutet om "stor återhållsamhet med bedrivande av skogsbruk" har inneburit.

Totalt har under åren 1985–1987 15 700 ha fjällnära barrskog slutavverkats i de tre nordligaste länen. För år 1988 finns ännu ingen sammanställning. Avverkningarna fördelar sig i stort jämnt över tiden med ca 5 000 ha/år. Under åren 1986 och 1987 har de nya föreskrifterna alltså inte inneburit någon minskning av den årliga arealen jämfört med året före. Medelstorleken på de enskilda hyggena har dock minskat till ca 20 ha.

Ännu återstår hotade urskogar. Skogar där träd med hundratals år på nacken samsas med nya, där gamla och multnande trån på marken vittnar om stormar och bränder för länge sedan samtidigt som de ger näring åt ett långt rikare växt- och djurliv än i vanliga kulturskogar. Man räknar med att 75% av arterna försvinner när urskog ersätts av kulturskog. Ännu är det också möjligt att rädda stora sammanhängande områden, en förutsättning för att ekosystemen skall kunna bevaras opåverkade.

Det är hög tid att åstadkomma en samlad långsiktig lösning på konflikterna om de fjällnära barrskogarna. Den situation som nu råder är till nackdel både för naturvärden och för berörda markägare. För många privata skogsägare och allmänningar, inte minst i Västerbotten, är skogsbruket i de fjällnära områdena av stor ekonomisk betydelse. De har rätt till besked om vilka områden som skall sparas helt, vilka som skall reserveras för ett mer småskaligt skogsbruk och vilka som kan brukas på vanligt sätt. De har också en självklar rätt till ersättning för de inskränkningar som görs.

En långsiktig lösning bör som utvecklas nedan bygga på en naturvårdsgräns längs fjällkedjan (väster om den nuvarande skogsodlingsgränsen) och skydd för värdefulla urskogar genom reservatsbildning. Svenska naturskyddsföreningen har redovisat förslag till en sådan gräns.

En sådan lösning innebär vidare att den gamla skogsodlingsgränsen (som redan är utmönstrad inom domänverket) kan avskaffas som administrativ gräns. Det är en betydande fördel bl.a. eftersom den är godtyckligt dragen över den privatägda marken. I princip bör alltså skogsbruket nedanför naturvårdsgränsen kunna bedrivas på samma sätt som i övrigt i området för svårföryngrad skog – under hänsynstagande till rennäringens intressen. Därmed kan också den omfattande och kostnadskrävande samrådsverksamheten begränsas.

Naturvårdsgränsen skall dras väster om den f.d. skogsodlingsgränsen och bör läggas fast i nära kontakt med berörda kommuner och företrädare för andra lokala intressen, inte minst skogsbrukarna. Avverkningar skall inte förekomma inom de obrutna fjällområdena. I övrigt skall ett till naturvärdena anpassat och mera småskaligt skogsbruk kunna förekomma – blädning och mindre hyggen i stället för kalavverkning t.ex.

Skogsägare som drabbas av inskränkningar skall självfallet kompenseras. Kompensationen kan vara ekonomisk men i första hand bör man söka erbjuda annan mark. En möjlighet vore att träffa överenskommelser där markägaren åtar sig att bedriva ett anpassat skogsbruk mot ekonomisk

ersättning från staten. Det kan också vara rimligt att göra speciella regionalpolitiska insatser i områden där naturskyddsbesluten är särskilt omfattande – inte minst för att stimulera turismen.

Sammanfattningsvis bör alltså ett säkerställandeprogram för de fjällnära skogarna ha följande innehåll:

- Utvärdering av vad 1985 års riksdagsbeslut om de fjällnärskogarna reellt inneburit.
- En naturvårdsgräns bör dras längs fjällkedjan ovanför vilken inget storskaligt skogsbruk skall förekomma.
- Domänverksmark som skall undantas från skogsbruk bör överföras från Domänfonden till Naturvårdsfonden utan ersättning.
- Fler urskogar bör skyddas som naturreservat.
- Enskilda skogsägare som drabbas av inskränkningar skall självfallet kompenseras.

Fjällturismen

Som nämnts finns inom fjällområdet mycket stora förutsättningar för rekreation och olika former av turism. De skyddsåtgärder vi tidigare förordat har även syftet att ge människor möjligheter till naturupplevelser. Rätt utformad kan turismen förenas med kraven på naturskydd. Turismen kan ge värdefulla tillskott till ortsbefolkningens försörjning och mer än väl kompensera bortfall av arbeten inom bl.a. skogsbruk. Särskild hänsyn måste tas till rennäringens intressen. Åtgärder på turismens områden måste ske i samråd med samerna. För dessa erbjuder turismen också goda möjligheter till sysselsättning.

En viss utbyggnad av leder och övernattningsstugor behövs för att ta emot fler turister. Likaså krävs vid flera av de större fjällanläggningarna renoveringar och utbyggnader. Det är nödvändigt att tillskjuta allmänna medel för att utbyggnader skall komma till stånd och för att verksamheten skall kunna drivas vidare enligt den filosofi om låga priser och avsaknad av lyx som hittills karakteriserat den. Fjällturism i enkla former måste ses som en del i en social rekreations- och turistpolitik och bör stödjas.

Tyngre utbyggnader för fjällturism med liftsystem, hotell, stugbyar etc. bör förläggas till platser som redan nu har sådana anläggningar. Det gäller bl. a. Riksgränsen, Abisko, Kvikkjokk och Hemavan för att ta några exempel från de norra fjällområdena. I anslutning till dessa behöver också viss basverksamhet byggas ut.

Skydd av älvarna

Vattenkraften har gett oss tillgång till avsevärda mängder billig elenergi som varit av stor betydelse för Sveriges utveckling till en modern industrination. Men otyglade älvar och fria forsar får inte bara betraktas som terawattreservoarer. Vi måste också värna och vårda deras artrikedom och skönhetsvärden. Vi måste ta vara på allt de betyder för naturvård och kulturhistoria. Vi måste minnas deras betydelse för samer och fritidsfiskare.

Sverige har i dag använt den helt dominerande delen av våra älvar för kraftproduktion. Därför är det nu både rimligt och nödvändigt att ge

bevarandeintressena en helt annan tyngd än tidigare.

Kraftutbyggnad innebära svåra och oåterkalleliga skador på miljön. Älvsträckor torrläggs. Stora landområden blir överdämda. Strandvegetationen förstörs. Sällsynta och hotade växtarter försvinner. Djurlivet skadas. Rennäringen trängs tillbaka ytterligare. Fisket tar skada och tidigare genetiskt opåverkade fiskstammar kan försvinna. Fornlämningar såsom gamla fångstplatser förstörs.

Det är då särskilt viktigt att minnas att de fyra huvudälvarna inte kan bytas ut mot varandra. De är unika. Varje älv har t.ex. speciella vegetationsmiljöer. Vidare är det bara Kalix och Torne älvar som är helt opåverkade. Trots en del positiva beslut på senare år bl.a. beträffande Edängeforsen är hoten mot älvarna inte avvärdade.

En rad värdefulla älvar och älvsträckor är fria för prövning i vattendomstolen och ingår i den av riksdagsmajoriteten beslutade planen för vattenkraftsutbyggnad. Det gäller bl.a. Klippen i Ume älv, Emån i Småland, Ammerån och Hårkan.

Starka krafter inom socialdemokratin arbetar för att en eller flera orörda huvudälvar skall offras. Industriförbundet driver på för en omfattande kraftutbyggnad. Boliden har begärt att få göra ett ingrepp i Laisälven som påverkar Vindelälven.

Förslaget om förstudier i 1985 års energiproposition är också ett av flera tecken på att regeringen håller dörren öppen för en ytterligare utbyggnad.

Enligt folkpartiets uppfattning bör älvskyddet förstärkas på följande sätt:

- Riksdagen bör uttala att den tidigare beslutade utbyggnadsnivån – 66 TWh – skall vara det slutliga riktvärdet för den svenska vattenkraftsproduktionen.

Det målet skall nås i första hand genom ombyggnader och effektiviseringar.

- Naturresurslagen skall kompletteras så att följande älvar och älvsträckor skyddas:

- Emån
- Voxnan uppströms Edsbyn
- Hårkan
- Ammerån
- Edänge
- Meåforsen
- Klippen
- Luleälven sträckan mellan Vietas och St Lulevattnet

- De fyra huvudälvarna samt ytterligare några särskilt värdefulla mindre älvar – bl.a. Byskeälven och Råneälven – bör få ett förstärkt skydd genom att avsättas som nationalälvar.

De bör därigenom få ett skydd som motsvarar nationalparkerna. De juridiska och administrativa formerna för en sådan avsättning bör snarast utredas.

- Hårdare regler vid prövning av minikraftverken

I en särskild motion utvecklas folkpartiets syn på älvskyddet ytterligare.

Skydd av våtmarkerna

Mot. 1988/89

Jo736

I landet finns 6–7 milj. ha våtmarker av skilda slag, som inte ger någon produktiv avkastning för jord- och skogsbruket. Dessa områden är ekologiskt sett av utomordentligt stor betydelse. De spelar stor roll för vattenbalansen. Deras naturvårdsbetydelse ökar i takt med den ökande intensiteten i skogs- och jordbruket. De utgör refugier, dvs ostörda områden för djur och växter, särskilt sådana arter som trängs tillbaka i det moderna produktionslandskapet. Våtmarkerna bidrar också i hög grad till omväxlingen i landskapet.

Våtmarkerna kan genom nya tekniska landvinningar numera utnyttjas i betydligt större utsträckning än man kunde tänka sig för 10–20 år sedan. De är därför intressanta för ett expanderande skogsbruk. Våtmarkerna är emellertid också av intresse för energiförsörjningen. Många av dem innehåller stora mängder torv, som kan brytas och utnyttjas som bränsle. De är också intressanta för s.k. energiskogsodling.

De samlade intressen och anspråk som redovisats eller kan räknas fram är väsentligt större än den totala areal av våtmarker, som finns att tillgå. Därför måste en planering av deras utnyttjande och skydd komma till stånd.

– I den fysiska planeringen måste på alla nivåer våtmarkerna ägnas ett avsevärt större intresse än hittills.

Beslutsunderlaget måste förbättras genom en planmässig satsning på forskning och på rikstäckande inventeringar. Naturvårdens synpunkter måste komma in redan i planeringsarbetets begynnelsekedan.

Inventeringar av olika våtmarkers värde för naturvården har utförts och pågår också för närvarande i bl. a. naturvårdsverkets regi. Det har framgått att nästan alla våtmarker skadats.

Dessa inventeringar som har pågått i många år har ännu ej kunnat fullföljas för hela landet. Inte minst mot bakgrund av pågående utdikningar, planerade torvtäkter m. m. är det oundgängligen nödvändigt att dessa inventeringar kan slutföras.

– Snara skyddsåtgärder måste vidtas för många särskilt skyddsvärda områden, framför allt reservatsbildning.

I Sjaunja har tillstånd givits för prospektering av mineral. Genom anslutningen till Ramsar-konventionen, som utpekar Sjaunja som en våtmark av särskild betydelse har Sverige förbundit sig att skydda våtmarker. Vid en snar omvandling till nationalpark kan en exploatering av Sjaunja avföras från dagordningen.

– De nya möjligheterna att med naturvårdslagens hjälp begränsa skogsdikningen måste utnyttjas bättre.

1986 ändrades naturvårdslagen så att dikning skall kräva tillstånd av länsstyrelsen. (Skyddsdikning undantogs dock.) Det var en viktig åtgärd som skulle förstärka möjligheterna att skydda värdefulla våtmarker. Hittills har dock nästan alla ansökningar om tillstånd bifallits. Det är angeläget att länsstyrelserna utnyttjar de möjligheter som riksdagen med lagändringen öppnat.

Det traditionella odlingslandskapet har utomordentliga värden: kulturhistoriska, biologiska och estetiska. Det handlar om hagar och ängar, om skog och om landskapets växlingsrikedom.

Odlingslandskapet försvinner snabbt till följd av bl.a. kraven på rationell jordbruksproduktion. Många lantbrukare satsar "ideellt" på att bevara landskapet men detta räcker inte för att bevara ens ett urval av sådana områden. Hoten mot detta landskap har ökat starkt genom att nedläggning av ytterligare jordbruksmark blivit aktuell. Till områden i riskzonen hör mangelgravarna i Skåne – en för detta landskap karakteristisk del av odlingslandskapet.

Även det moderna jordbrukslandskapet har stor betydelse för landskapsbild och miljö. Många inom jordbruket har en genuin känsla för naturvård. Men modernt jordbruk innebär också en rad naturvårdsproblem: monokulturer, genom ogräsbekämpning, dikning av smärre återstående våtmarker och mangelgravar samt borttagande av åkerholmar. Syftet är att effektivisera jordbruket. De långsiktiga ekologiska konsekvenserna av detta är dock inte klarlagda. Det finns inslag i dagens rationella jordbruksdrift som innebär hot också mot jordbrukets långsiktiga effektivitet.

Det är hög tid att miljö- och naturvården ges större vikt inom ramen för jordbrukspolitiken. Det räcker inte att i allmänna ordalag markera att miljöfrågorna skall beaktas.

Våtmarker har dikats ut för att erhålla odlingsbar jord. Genom ändrad dränering och bortodling av mullager har vissa sådana områden blivit olämpliga för jordbruksändamål. Det finns skäl att återföra delar av dessa områden till vad de ursprungligen varit, nämligen våtmarker.

– De traditionella målen för jordbrukspolitiken bör därför kompletteras med ett uthållighets- och miljömål med samma tyngd som dessa.

De miljömässiga aspekterna skulle då få väsentligt större tyngd t.ex. i utrednings- och förhandlingsammanhang.

– Vi vill understryka vikten av att lagstiftningen ges stringenta former.

Lagregler har införts om naturvårdshänsyn inom jordbruket. Det är bra. Det kan samtidigt noteras att de många mindre jordbruken har positiva effekter för naturvården, t.ex. genom att de håller landskapet öppet och vårdar skogen.

Erfarenheterna från skogsbruket, där det finns entydiga bestämmelser i skogsvårdslagen, visar att det inte räcker med portalparagrafer. De måste följas av klara regler också i tillämpningsföreskrifter.

– Införande av en arealersättning skulle bättre premiera landskapsvård och i mindre grad främja ett överintensivt jordbruk jämfört med dagens system.

– Statligt stöd till rationalisering inom jordbruket bör inte utgå till sådana åtgärder som strider mot starka naturvårdsintressen.

– Anslaget för naturvård i odlingslandskapet bör höjas så att möjligheterna att skydda värdefulla hagar och andra delar av odlingslandskapet ökar.

Odlingslandskapet behandlas ytterligare i en särskild motion.

Skogen ger råvaror. Skogen ger sysselsättning. Skogen ger exportinkomster som stärker vår bytesbalans.

Men för de allra flesta svenskar är skogen mycket mer än ett virkesförråd, en högre tall mycket mer än en potentiell timmerstock.

Skogen är också svamp- och bärställen. Den är en plats för naturupplevelser, vandring och vila. Den kan vara hemvist för älgar och ormbunkar men också för sällsynta mossor och utrotningshotade hackspettar.

Skogsbruket skall bedrivas rationellt men det måste ta hänsyn till att skogen fyller många funktioner både för naturen och för oss människor.

Sådana hänsyn kan innebära att de mest radikala metoderna inte används i områden med särskilda natur- eller friluftsvärden, att hyggenas storlek begränsas, att man låter bli att avverka i vissa känsliga områden och att ursprungliga skogstyper bevaras. Det är också angeläget att införande av nya starkt markomvandlande brukningsmetoder föregås av grundliga miljökonsekvensanalyser.

Samma krav på noggranna miljökonsekvensanalyser måste ställas vid införande av främmandeträdslag i Sverige. Restriktiviteten bör vara stor och tillräckliga skyddszoner till nationalparker och naturreservat säkerställas.

Skogspolitiken måste förändras så att den bättre anpassas till naturvårdens intressen.

– Målet bör vara att 1% av den produktiva skogsmarken nedanför de fjällnära barrskogarna på sikt undantas från vanligt skogsbruk.

Syftet skall vara att bevara både ovanliga skogstyper, främst urskogar och urskogsliknande områden, och representativa naturtyper dvs olika kulturpåverkade skogar.

– Samtliga kända urskogar och urskogsliknande områden i södra Sverige bör ges ett tillfälligt skydd i avvaktan på ett ambitiöst bevarandeprogram.

Dessa skogar utgör hela och relativt opåverkade ekosystem som är hemvist för många hotade arter. De har också stor betydelse som referenser för skoglig forskning. Trycket mot urskogarna är hårt samtidigt som resurserna för att bilda naturreservat är helt otillräckliga. Med nuvarande takt i bevarandebesluten kommer ett stort antal av våra få kvarvarande urskogar att gå förlorade.

– Ersättningsbestämmelserna i naturvårdslagen måste ändras.

Ersättning till markägare skall utgå om ett naturskyddsbeslut innebär avsevärt intrång i pågående markanvändning. Före 1 juli 1987 gällde att detta intrång skall bedömas i förhållande till den ekonomiska enheten eller brukningsenheten. Men i och med uppgörelsen mellan socialdemokraterna och centern om den nya plan- och bygglagen ändrades denna regel. Nu skall intrånget bedömas i förhållande till "berörd del".

Det innebär att relativt små krav på naturvårdshänsyn vid en skogsavverkning kan bedömas vara stora eftersom de skall jämföras med det berörda området.

Dessa regler krymper möjligheterna att ställa krav på naturvårdshänsyn i skogsbruket med stöd av skogsvårdslagens § 21. Det är fråga om hänsyn av

marginell ekonomisk betydelse, vars främsta syfte är att bibehålla den biologiska mångfald som hotas av de moderna brukningsmetoderna och är en förutsättning för att på sikt bibehålla den biologiska produktionsförmågan.

Naturvårdsverket framhåller också i sin skrivelse om naturvårdslagen att "en drastisk försämring" har skett för naturvården i och med de nya ersättningsbestämmelserna och att "en stor osäkerhet beträffande rättslaget" har inträtt.

Riksdagen bör därför av regeringen begära förslag till ändrade ersättningsbestämmelser i naturvårdslagen så att rätten till ersättning i fortsättningen relateras till brukningsenheten i stället för till berörd del.

– Statligt stöd bör inte utgå till skogsvårdsinsatser som skadar väsentliga naturvårdsintressen.

Det gäller t.ex. vissa skogsbilvägar och stöd till avverkning av s.k. skräpskogar (5:3-bidraget). 5:3-bidraget har lett till att värdefulla hagmarker liksom en del skyddsvärda skogar av särskild betydelse för olika fågelarter har förstörts. 5:3-bidraget bör avskaffas och ersättas med ett stöd som helt inriktar sig på glesa barrskogar och andra områden utan större värde för naturvården.

– Skogsvårdslagen bör ändras så att från naturvårdssynpunkt värdefulla lövskogar och blandskogar (som inte uppfyller ädellövskogskriterierna) skall undantas från dagens krav på avverkning och barrskogspantering.

Reglerna måste också utformas så att en skogsägare som vill ta större naturvårdshänsyn än lagen kräver skall ha möjlighet att göra det. Enligt folkpartiets mening bör hela skogsvårdslagen ses över i syfte att avskaffa en rad tvångsinslag, genomföra förenklingar och förstärka naturvårdens ställning.

– Övervakningen av hur skogsvårdslagens hänsynsregler efterlevs måste förbättras.

En undersökning har visat att det inte tas några naturvårdshänsyn alls på omkring 1/3 av hyggerna. Det är därför angeläget att skärpa skogsvårdsorganisationens och länsstyrelsernas bevakning av hur reglerna följs.

Skydd av växt- och djurliv

En viktig uppgift för naturvården är att slå vakt om floran och faunan. Våra inhemska växt- och djurarter representerar stora värden både i sig och som delar av ekosystem. Att de bevaras i sin naturliga miljö är ett grundläggande naturvårdskrav. Flora- och faunavården utgör dock en starkt försummad del av naturvården. Flera hundra växt- och djurarter hotas av utrotning. I de flesta fall är huvudorsaken miljöförändringar, oftast till följd av det moderna jord- och skogsbruket.

Flora- och faunavårdsarbetet måste ges en ökad tyngd. Det måste bedrivas längs flera linjer. Lämpliga instrument finns delvis, men de måste användas i större utsträckning och på ett mer målmedvetet sätt. Av grundläggande betydelse är att bibehålla eller återskapa lämpliga miljöer för de aktuella arterna. Särskilt värdefulla miljöer måste avsättas som naturreservat. Vidare bör lagstiftningen ändras så att kritiska områden för hotade arter ges ett automatiskt skydd liknande det som finns i USA. Detta är dock inte

tillräckligt, utan därutöver krävs allmänt ökad hänsyn till växt- och djurlivet från jord- och skogsbrukets sida.

Mot. 1988/89

Jo736

Det anslag för flora- och faunavård, som folkpartiet länge arbetat för och som nu införts, är ett steg i rätt riktning. Det är anmärkningsvärt att regeringen bara föreslår en obetydlig höjning. Anslaget bör höjas till 5 milj. kr. i enlighet med vad naturvårdsverket har begärt. Men det krävs ytterligare åtgärder.

Den viktigaste åtgärden för skydd av sällsynta eller hotade arter är att säkerställa deras livsmiljöer, deras biotoper. Många gånger innebär detta ett avsevärt försvårande av pågående markanvändning vilket medför att markägaren är ersättningsberättigad. Enda möjligheten är då att tillgripa något av naturvårdslagens (NVL) skyddsinstitut, främst naturreservat.

Men i regel krävs stora samverkande naturvärden för att naturreservat skall komma in fråga. Därtill kommer att det är mycket svårt att med naturvårdslagens hjälp tillfälligt skydda en lokal som endast under några år är häckningslokal för en hotad art.

Då inte naturreservat eller nationalpark kan bli aktuella återstår för länsstyrelsen bl.a. hänsynsreglerna i skogsvårdslagens (SVL) § 21. Många arter är dock sällsynta eller hotade just därför att de har svårt att samexistera med dagens skogs- och jordbruk.

Man kan därför hävda att det föreligger ett gap mellan å ena sidan naturvårdslagens skyddsinstitut och å andra sidan de möjligheter till biotopskydd som ges i NVL och SVL. Detta gap blir ännu större med de nya ersättningsregler som nu har införts i NVL. Detta är mycket allvarligt för de hotade arterna.

Så kräver t.ex. ett havsörnsbo 10-12 ha skyddad skog och ett revir för den akut utrotningshotade vitryggiga hackspetten 50-100 ha, där samtliga lövträd lämnas vid alla skogsbruksåtgärder. För att skydda alla våra mest hotade djur- och växtarter skulle vi behöva något tusental skyddade småområden.

– Luckan mellan skogsvårdslagens hänsynsregler och naturvårdslagen bör tätas.

Möjligheterna att bilda mindre reservat bör utökas. Ett särskilt bidrag till markägare som vill ta mer långtgående naturvårdshänsyn i skogsbruket än lagen kräver bör vidare införas dvs. ett slags skogsbrukets NOLA-bidrag.

– Växtarter som hotas av blomlockning måste skyddas genom fridlysning enligt naturvårdslagen.

– På samma sätt måste djurarter som hotas av förföljelse, insamling och fridlysning enligt jaktlagstiftningen eller naturvårdslagen.

– Till skydd för djurarter som hotas av störning (främst fåglar och sälar) måste djurskyddsområden komma till stånd enligt naturvårdslagen och reglering av småbåtstrafik med stöd av sjötrafikförordningen.

Vidare krävs ökad forskning samt fortlöpande inventering och kartläggning av åtskilliga växt- och djurarter liksom i många fall aktiva insatser för djurlivet i form av utfodring, bevakning av bon, uppfödning och återinplantering m.m.

– En permanent databank för utrotningshotade växt- och djurarter bör inrättas och ett handlingsprogram för bevarande av genetiska resurser utarbetas.

Behoven av ytterligare insatser för att skydda orörd natur är mycket stora. Det är nästan enbart områden av riksintresse som kan komma i fråga för reservatsbildning. Bara de skyddsbehov som urskogsinventeringen föranleder beräknas till 500 milj. kr. Vidare har det blivit relativt sett dyrare att skydda skogsmark. Även de nya ersättningsreglerna som tidigare behandlats kommer enligt SNV att leda till höjda kostnader.

Resurserna för reservatsbildning har under flera år legat på en alltför låg nivå. Det innebär att skyddsvärd natur som vi aldrig kan få tillbaka varje år gått till spillo pga statsmakternas svaga intresse för naturvård.

Folkpartiet har ett flertal år begärt en kraftig förstärkning av anslagen. Regeringen har i årets budgetproposition tillmötesgått våra önskemål om höjning av anslaget för mark för naturvård.

Behoven är emellertid så eftersatta att också de framställningar om förhöjda anslag för flora- och faunavård som naturvårdsverket gjort borde ha bifallits. Dessutom kvarstår behov för underhåll av nationalparker och naturreservat. Folkpartiet redovisar i en särskild motion de anslagsförstärkingar som erfordras.

- Statlig mark av stort naturvårdsvärde bör utan vederlag kunna överföras till naturvårdsfonden.
- Resurserna för underhåll av nationalparker och naturreservat behöver förstärkas.
- Möjligheter bör öppnas att utnyttja avbetalningssystem för reservat på privat mark. Det är inte rimligt att under några år – då inventeringar är färdiga – finansiera hela bevarandeprogram.
- Domänverksmark bör kunna erbjudas enskilda som ersättning för mark som görs till reservat. I detta syfte bör varje år mark motsvarande ett värde av 15 milj. kr. överföras från domänfonden till naturvårdsfonden i syfte att underlätta bildandet av naturreservat på privat mark.

Naturskydd av marina områden

Inom vissa områden, främst Öresund och kring Gotska Sandön, är sandsugning ett hot mot den marina miljön. Ytterligare marina reservat o.dyl. måste inrättas. Det gäller t. ex. vattnen kring Gotska Sandöns nationalpark. Vidare behöver flera områden skyddas i Stockholms skärgård och på västkusten (inkl grunda vikar av stort biologiskt värde). Syftet är att skydda havsmiljön i dess helhet (inkl fauna och flora) mot bl. a. direkta ingrepp och att skapa en fristad för känsliga arter.

Den allvarliga situationen för sälstammarna i Östersjön kräver en rad kraftfulla åtgärder. Folkpartiet föreslår i andra motioner insatser för att minska giftutsläpp av olika slag. För att återskapa en livskraftig sälstam är det dessutom av allt att döma nödvändigt att hjälpa upp den naturliga föröingring- en med uppfödning och utsättning av jämförelsevis giftfria sälungar.

Tumblaren, som ännu på 1950-talet kunde ses ända upp i Stockholms skärgård, är nu helt försvunnen från Östersjön och är även sällsynt på västkusten. Orsakerna till dess snabba försvinnande är inte klarlagda. Det är angeläget att dessa klarläggs och möjligheterna att vända utvecklingen studeras.

De genetiska resurserna är en mycket viktig naturtillgång, som inte får reduceras eller förlösas. Även den genetiska variationen inom arterna måste bevaras. Lokala raser av t.ex. fisk har ofta utvecklat en långtgående anpassning till sin miljö. Flera arter, t.ex. lax och laxöring, har redan drabbats av en genetisk utarmning som en följd av bl.a. vattenkraftsutbyggnaden. Utplantering bör därför endast ske med s.k. älveget material. För att förhindra fortsatt utarmning av i första hand fiskbestånden, krävs ökade insatser från berörda myndigheter, bl.a. genom att underlätta upprättande av genbanker.

Miljövårdsenheterna

Huvuddelen av ansvaret för inventeringsarbetet och tillsynen för urskogar, våtmarker, skydd av växt- och djurliv m.m. åvilar länsstyrelsernas miljövårdsenheter. Miljövårdsenheterna har länge haft mycket begränsade resurser. De förstärkningar som föreslås i statsbudgeten gäller nästan uteslutande den s.k. blå naturvården. Förstärkning av de delar av miljövårdsenheterna som handlägger de s.k. gröna naturvårdsfrågorna är också angelägen. Folkpartiet anser att anslaget till länsstyrelsernas miljövårdsenheter för den gröna naturvården bör höjas betydligt mer än regeringen föreslagit.

Internationella frågor

I denna motion redovisas huvudsakligen frågor som gäller naturvården inom vårt lands gränser. Hoten mot naturen är dock liksom många andra miljöfrågor globala. Det gäller t.ex. pågående skövling av regnskogar, ökenspridning, skogsdöd i Östeuropa och överexploatering av havsmiljöer. Folkpartiet har länge arbetat för att ett särskilt anslag för miljöbistånd skall återinföras. I årets budget har regeringen följt vårt förslag. I folkpartiets biståndsmotion framhålls bl.a. det angelägna i att detta anslag också kan användas för naturvårdande och artbevarande insatser i u-länderna.

Antarktis spelar en avgörande roll i jordens ekologiska system. Dess miljö är mycket känslig och utgör det enda större område på jorden som inte utsatts för mänskliga ingrepp i någon större utsträckning. Förhandlingar pågår bl.a. om mineralutvinning på kontinenten. En exploatering skulle kunna få oanade konsekvenser. Sverige bör därför ta initiativ för att få Antarktis förklarad som internationell nationalpark, öppen för alla länder för fredlig samverkan och fri forskning utan kommersiell exploatering.

I en särskild motion behandlas de anslagsförstärkningar som här refererats.

Hemställen

Med hänvisning till ovanstående hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om översynen av naturvårdslagen,
2. att riksdagen hos regeringen begär en plan för skydd av fjällvärlden,

[att riksdagen beslutar om sådan ändring i lagen om hushållning med naturresurser m.m. att mineralutvinning inte skall kunna komma

till stånd i områden som åtnjuter särskilt skydd mot exploateringsföretag.¹⁾

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag om inrättande av en nationalpark i Sjaunjaområdet,

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag om inrättande av en nationalpark i Taavavuomaområdet,

5. att riksdagen hos regeringen begär förslag om inrättande av en nationalpark i Rogenområdet,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om Stora Sjöfallets nationalpark,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utvärdering av 1985 års beslut om de fjällnära skogarna,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett förstärkt skydd för värdefulla fjällnära barrskogar bl.a. innebärande inrättande av en naturvårdsgräns för storskaligt skogsbruk,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skydd av våtmarkerna,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett uthållighets- och miljömål i jordbrukspolitiken med samma tyngd som övriga mål,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om grundliga miljökonsekvensanalyser vid införande av nya starkt omvandlande brukningsmetoder och främmande trädslag,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att 1% av den produktiva skogsmarken nedanför de fjällnära barrskogarna skall undantas från vanligt skogsbruk,

13. att riksdagen hos regeringen begär att ett program för bevarande av återstående urskogar och urskogsliknande områden snarast utarbetas och genomförs samt att i avvaktan härpå avverkning av sådana skogar i södra och mellersta Sverige inte tillåts,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ändrade ersättningsregler i naturvårdslagen,

15. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om bättre övervakning av hur skogsvårdslagens hänsynsregler efterlevs,

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om luckan mellan skogsvårdslagens hänsynsregler och naturvårdslagen,

17. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om insatser för flora- och faunavård,

18. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om principer för finansiering av mark för naturvård,

19. att riksdagen beslutar att mark motsvarande ett värde av 15 milj. kr. årligen skall överföras från Domänfonden till Naturvårdsfonden i syfte att underlätta bildandet av naturreservat på privat mark,

20. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ytterligare marina reservat i enlighet med vad som anförts i motionen,

Mot. 1988/89
Jo736

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av förstärkta resurser för handläggningen av de s.k. gröna naturvårdsfrågorna,¹]

21. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om svenska initiativ för att få Antarktis förklarad som internationell nationalpark.

Stockholm den 18 januari 1989

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Charlotte Branting (fp)

Sigge Godin (fp)

Ingela Mårtensson (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Elver Jonsson (fp)

Anne Wibble (fp)

Lars Ernestam (fp)